

***Landsort 2020
- ett utvecklingsprogram***

Maj 2009

Landsort 2020 - ett utvecklingsprogram

1. Bakgrunden

En levande skärgård i riskzonen

Landsort är Södertörns och storstadsregionen Stockholms yttersta utpost mot söder i Östersjön. Här ligger Sveriges näst största lotsstation och äldsta lotsverksamhet, inrättad redan 1535, med idag 25 bofasta.

Landsort är ett samhälle med en mycket gammal och intressant tradition. I traditionen ligger en nybyggaranda och det skapande som under hundra år karaktäriserat lotsplatsen. Det har handlat om omflyttningar och anpassningar till nya farleder, om vägbyggande och om skola. Landsort representerar en i Stockholms skärgård och i Östersjön unik miljö. Här finns ett levande skärgårdssamhälle, mitt i en av Sveriges största farleder för handels- och fritidssjöfart. Här finns en flora och fauna som gjort ön till naturvårdsområde. Den är en viktig plats för ringmärkning och fågelräkning. Och här finns historiska, kulturella och marin-arkeologiskt viktiga kvarlevor av gamla samhällen och äldre tiders sjöfart.

Den bofasta befolkning har minskat oavbrutet från det hundratal personer som bodde här vid förra sekelskiftet. Viktiga steg i denna utveckling har varit elektrifieringen av fyren på 1938 och sammanläggningarna successivt av tull-, fyr- och lotsverksamhet. Nästa steg i krympningen kom på 1970-talet då lotsarna flyttades in till fastlandet. Skolan har försvunnit, liksom posten. Handelsboden för en ständig kamp för överlevnad.

År 1997 tog Sjöfartsverket beslut om att lägga ned utkiken. Därmed försvann ytterligare jobb, från den enda större arbetsgivaren på ön.

Kampen för att hålla ställningarna

Då växte idén fram om ett utvecklingsarbete vars centrala del var att hitta nya näringar, nya jobb och nya möjligheter att inte bara behålla utan också öka antalet fastboende. Traditionen inom sjöfartsnäringen och lokaliseringen till havsbandet - sjöfart, miljö och Östersjön - var utgångspunkten.

På länsstyrelsens anmodan bildades 1998 den ekonomiska föreningen LSMC som en gemensam företrädare för ön gentemot de olika samhällsorgan som berördes av utvecklingsarbetet. Till ett lokalt utvecklingsarbete bland båtmän och fastboende kopplades ett samarbete med myndigheter och samhällsorgan på alla nivåer. Nynäshamns kommun,

Stockholms Läns Landsting och Länsstyrelsen i Stockholm deltog i arbetet. Även Södertörns högskola, Marinen, Länsarbetsnämnden, Sjöpolisen, Sjöfartsverket och andra deltog.

Ur föreningens arbete kom sedan successivt nya verksamheter - Landsortstrafiken, Sjösäkerhetsskolan, en telefonväxel, ett vandrarhem, en gästhamn. Sammantaget investerades över tio miljoner kr av privata medel. Samhället bidrog, främst via det sk LaSS-projektet, med fyra miljoner kr.

Men det var också många andra idéer uppe, som inte gick att förverkliga vid den tidpunkten, t ex en Energi- och miljöstation på Landsort i samverkan med Södertörns högskola, utbildningsverksamhet med gymnasieskolorna på Södertörn, samverkan med Askö-laboratoriet. Dessa saker föll dock bort, inte minst därför att Landsort då saknade bredband.

Situationen 2009

Tio år senare är läget både bättre och sämre.

Infrastrukturen har blivit bättre, framför allt genom att markområden och byggnader på södra änden av ön och i Norrhamn blivit tillgängliga för lokalt företagande. Större hamncapacitet har kommit till i Norrhamn^{*)} och Landsort har fått bredband med hög kapacitet.

Samtidigt har några av de mest jobbskapande aktiviteterna som startades, sjösäkerhetsskolan och telefonväxeln, inte hållit hela vägen ut, utan är nu nerlagda. Ön har också efter en viss uppgång ändå tappat ytterligare fastboende, genom att bl a två barnfamiljer lämnat ön. Sjöfartsverket utreder igen möjligheterna att dra in basstationen till fastlandet.

Att arbeta med utveckling är en ständig kamp för att slå vakt om gamla framgångar och att möta nya utmaningar. Som läget ser ut riskerar Landsort att dö som ett levande skärgårdssamhälle om vi inte förmår att föra till nya jobb och mer fastboende.

Under det gångna året har det varit många kontakter med myndigheter och samhällsorgan med anledning av läget på Landsort och samhällets olika satsningar på skärgårdar, glesbygd, miljö, energi, handikappade och annat som berör användningen av och tillgången till skärgårdsön Landsort.

Nya utvecklingsprogram har också satts igång, med mycket EU-pengar, bl a Leader+ och Central Baltic. Försvaret har ställt frågor om intresset för fd militära byggnader som annars ska rivas. Från alla dessa håll efterfrågar man konkreta projektuppslag från Landsorts sida. Och länsstyrelsen har, med landshövdingen i spetsen, vid besök på ön efterlyst konkreta idéer och projektförslag för att förstå hur länsstyrelsen ska kunna involveras.

^{*)} Vilket dock försämrade hamnen vid hårt väder.

2. Utgångspunkter för ett utvecklingsarbete

Mot den här bakgrunden har Landsort Sjö- och MiljöCentrum genomfört ett idéarbete för att utveckla och konkretisera de utvecklingsprojekt som är nödvändiga för Landsorts fortsättning som ett levande skärgårdssamhälle.

Syftet med att ta fram det här programmet är att få ett bra underlag för att bjuda in myndigheter och organisationer till att, såsom för tio år sedan, stödja de lokala krafterna på Landsort att förverkliga olika projekt för jobb och fastboende.

Övergripande idé

Genom att bygga på Landsorts naturliga förutsättningar, kompetens och möjligheter inom området sjö och miljö, ska skapas fler jobb på Landsort, så att på lång sikt ett ökat antal fastboende blir möjligt.

Vägledande grundtankar

Utvecklingsarbetet har fem grundtankar, som på olika vis styr valet av delprojekt och dessas inriktning såväl som arbetsmetoderna.

1. Nya, naturliga åretruntarbeten

Arbetet syftar till att skapa åretruntarbeten snarare än säsongsarbeten. Dessa jobb ska ha en naturlig koppling till öns behov och de bofastas verksamhet och kunnande.

2. Miljö och säkerhet

Sjö och miljö är huvudinriktningen på arbetet. Nya verksamheter ska inriktas på miljö och säkerhet inte bara på och runt Landsort, utan även på andra håll, med Landsort som exempel och utbildningsplats.

3. Återbruk och förbättring

Existerande mark och byggnader på ön ska så långt möjligt användas för att bygga det nya. Det handlar främst om hamnar och om mark, hus och bergum.

4. Arbeten för kvinnor

Utvecklingsarbetet ska ge jobb på Landsort åt både män och kvinnor.

5. Lokal förankring

Arbetet ska drivas tillsammans med dem som bor och arbetar på ön. De avgörande besluten om arbetets inriktning ligger genom LSMChos den gruppen.

Vår bild av framtiden

Förutsättningarna

I arbetet för att konkretisera de viktiga utvecklingsområdena och projekten för ön, har Landsorts olika förutsättningar, bra och dåliga, varit utgångspunkten. Dessa förhållanden sammanfattar på ett bra sätt utmaningarna och möjligheterna för Landsort.

Landsorts starka sidor, möjligheterna

1. Öns fysiska egenskaper

Natur- och kulturhistoria
Utskärgårdssamhälle
Rekreativ och kreativ miljö
Landsorts havsomgivning
Väder, vind och sjö
Närhet till Stockholm

2. Öns resurser och kompetens

Fågelstation
Vrak
Sjö- och båtkunnigt folk
Byggnader (fd militära)
Sjöfartsverket
Bredband
Logimöjligheter

3. Fyren – varumärket

Landsort svaga sidor, hoten

1. Infrastruktur

Bostäder
Pris på hus
Hamnar
Mobil täckning

2. Öns fysiska egenskaper

Blåsten
Säsongsberoendet

3. Öns resurser och kompetens

Service
Åldersstruktur
Statliga jobb i riskzonen (SjöV)
Brist på sammanhållning

Visionen

Av ett Landsort som behåller sin karaktär som ett levande skärgårdssamhälle, med yrkesmässig åretruntverksamhet.

Av ett Landsort som kommit över en tröskel för en självgående process att fortsätta utveckla jobb och fastboende.

Av ett Landsort där det i hälften av bostadshusen också på vintern lyser för en åretruntboende person eller familj.

Målen

Antalet fastboende och arbetsplatser fram till 2020 ska öka med 50% och därmed nå tillbaka till sin nivå vid 1990-talets början. Först med en sådan ambition om återväxten är det möjligt att få igång en varaktig utveckling åt rätt håll.

Fastboende och arbetsplatser ska inte behöva vara knutna till varandra. I målet ingår föreställningen att flera personer ska kunna bo på ön men arbeta på fastlandet, liksom att flera personer ska kunna pendla till Landsort för sitt arbete där.

3. Utvecklingsprogrammet

Fyra utvecklingsområden

Utvecklingsprogrammet drivs på fyra områden, med stort beroende sinsemellan. De förutsätter på flera sätt varandra och ger bästa utbytet om de kan komplettera varandra och genom att samutnyttja öns resurser (anläggningar, byggnader, service, IT).

1. Infrastruktur

- Hamnar, bostäder, lokaler, telekom

2. Besöksnäring

- Marknadsföring, Besökstjänster, Museum, Särskilda målgrupper

3. Högskolesamarbete

- Kurser, seminarier, konferenser
- Energi- och miljöstation

4. Nya verksamheter

- Företagsetableringar
- Sjöfartsverkets förändringar

För vart och ett av dessa områden har satts upp ramar och projektplaner. Vissa projekt är redan påbörjade, andra inte. Vissa har en kort möjlig genomförandetid, andra lång tid. Vissa tar ett helhetsgrepp redan nu, andra är just nu mer fråga om inventering av läget.

Prioritet 1 Hamnar, Bostäder, Telekom, Sprida kännedom, Landsortspaketet, Guidningar & museum, Kurser/seminarier, Energi- och miljöstation

Prioritet 2 Web-väder, Särskilda målgrupper, Företagsetablering, Sjöfartsverkets förändringar

Fd militära byggnaders och lokalers ev fortsatta användning är avhängig de olika projekten nedan.

3.1 Område Infrastruktur

A. Hamnar

Bakgrund/behov

Landsorts hamnar är byggda och anpassade för förutsättningarna för över femtio år sedan. Sedan dess har inte bara skett en dramatisk ökning av besöksfrekvensen från turister. Nya värderingar och ny lagstiftning gäller i samhället, t ex i fråga om säkerhet, om handikappades situation, om miljö. De gamla hamnanläggningarna är också undermåliga för varutransporter och försvårar därmed mycket potentiellt företagande.

Mål

Att uppgradera hamnanläggningarna i Österhamn, Västerhamn och Norrhamn till dagens krav och behov för utveckling av samhället Landsort. Förbättra norra hamnen för passagerartrafiken till och från ön samt för gästhamnen.

Genomförande

En omfattande inventering av situationen har under 2005-2007 genomförts i LSMCs regi. Det har så här långt varit omöjligt att få framför allt den ansvarige markägaren att ta tag i frågan.

Arbetet ska nu drivas vidare inom ramen för Utvecklingsprogrammet, med sikte på att få större tryck i frågan från andra aktörer (såsom SLL/WÅAB, kommunen, Länsstyrelsen).

Tidplan	2005-2007 Detaljinventering av förutsättningar och behov 2009 Sammanföra berörda samhällsorgan till att landa finansiella lösningar och beslut i frågan 2010-2012 Genomförande av nödvändiga investeringar

Ansvarig	Björn Öberg

Viktiga medaktörer	Markägaren, kommunen, länsstyrelsen, SLL/WÅAB

C. Telekom - Mobiltelefoni

Bakgrund/behov

Möjligheterna att använda mobiltelefon är mycket begränsade på Landsort, även i själva byn. Det här är ett problem för många gästande, vare sig det är dagsturister eller – värre – deltagare i konferenser, seminarier eller andra aktiviteter som sker i ett planerat arbete. Särskilt just på den plats där dagens konferensanläggning ligger är mottagningen extra dålig. En förbättring av mobiltelefonin är dessutom värdefullt för den betydande handels- och fritidssjöfarten i området.

Mål

Att få till stånd en rimlig kommunikationsmöjlighet med mobiltelefon i byn och de områden runt denna där det drivs affärsverksamhet.

Genomförande

Inventering av möjligheter, kostnader och finansiella medel för uppsättning av en antenn på Tornet. Frågan diskuterades för något år sedan, kostnaden bedömdes ”rimlig”, men projektet rann ut i sanden.

Tidplan 2009 Inventering
 2009/2010 Uppsättning

Ansvarig Roland Steen

Viktiga medaktörer Sjöfartsverket, Markägaren, Operatör

3.2 Område Besöksnäring

A. Marknadsföring

Bakgrund/behov

Landsort är inte tillräckligt synligt på platser och i sammanhang där det borde vara synligt. Ett vanligt förhållande är att foldrar od finns hos ”agenter” av olika slag (t ex Nynäshamns kommun, Visit Sweden, kryssningsagenturer osv), där de blir en slags andrahandsinformation. Genom att finnas närmare den potentiella kunden, vare sig denna är en tysk på en svensk turistbyrå i Berlin eller en amerikan som köper kryssning hos Royal Carribean, kan en större synlighet uppnås.

Landsort syns inte heller tillräckligt mycket i en gemensam kapp där det samlade utbudet av tjänster och service på ön framgår. Det här handlar i hög grad även om synligheten vid de traditionella kanalerna för information om skärgården vid platser såsom Visit Skärgården m fl.

Landsort behöver ta kontroll över sin egen dagordning.

Mål

Att ha ett säljande infomaterial som syns direkt hos de potentiella besökarna.
Att ha en gemensam turistinformatör.

Genomförande

Vi behöver inventera de kanaler i vilka det med utgångspunkt i det här Utvecklingsprogrammet finns anledning för Landsort att arbeta. Foldrar eller annat material, valet av kommunikationsvägar (papper, web:en) måste analyseras och beslutas, möjligheterna till olika och andra partnerval inventeras.

Tidplan	2009 Inventering av bästa kanaler för Landsort, information till nyckelaktörer om Turistinformatör på Landsort 2009/2010 Sjösätta en mer genomtänkt marknadsstrategi för Landsorts besöksnäring
Ansvarig	Per Lind
Viktig medaktör	Kommunen

B. Web-väder

Bakgrund/behov

Landsort är en plats i högsta grad utsatt för väder och vind. För många har det ett speciellt värde att uppleva naturen när den "är som värst". Men för de allra flesta besökande är det vackra vädret och förutsättningarna för olika aktiviteter under sådana villkor viktigast.

Det är många dagturister som besöker ön och det är många gästhamnsbesökare som kommer över någon enstaka natt. För alla dessa är aktuell och illustrativ väderinformation viktig.

Mål

Att få upp en web-kamera som kan förmedla kontinuerlig bild av vädersituationen på Landsort.

Genomförande

Det har tidigare funnits en web-kamera uppsatt på Tornet. Den sattes dit av windsurfarna, men är nu inte längre i bruk. En sådan kamera, med kanske också tätare uppdateringsfrekvens än den tidigare, bör till ringa kostnad kunna sätta upp på nytt.

Tidplan 2009 Inventering av förutsättningar
2009/2010 Uppsättning

Ansvarig Lennart Stuxberg

Viktiga medaktörer Markägaren, kommunen, länsstyrelsen

C. Besökstjänster

Bakgrund/behov

Landsort kan idag erbjuda ett någorlunda stort utbud av besökstjänster. Men det här är splittrat på många enskilda aktörer, utan något konstruktivt sammanhang. Det går att utvinna betydligt mer kraft ur detta, genom att på olika sätt samla dem till säljbara tjänster. Det finns ofta mer kraft i det gemensamma än i bara summan av det enskilda.

”Landsortspaketet” är en sådan tanke. Där ska de 10-15 olika aktiviteter som idag erbjuds på Landsort – ibland systematiskt och framgångsrikt, i vissa fall mer passivt – kunna paketeras till något attraktivt för besökare. Det här handlar om aktiviteter som äger rum i gästhamnen, i byn, på ön, i ev fästningsmuseum, i vattnen och på platserna runt Landsort, transporter i olika former, omvärldsutflykter.

Mål

Att kunna marknadsföra och leverera genomtänkta ”paket” till olika målgrupper, så att Landsorts samlade förmåga används på bästa sätt.

Genomförande

Alla möjliga aktiviteter inventeras och en genomgång görs av hur de kan samverka i olika paket. Arbetsformer för att kunna leverera enligt detta tas fram. Ett säljmaterial utvecklas för detta och används för att via foldrar eller nät, direkt och via ”ombud” nå den möjliga marknaden.

Tidplan

2009 Första uppläggnig, utveckling, organisering
 - idrifttagning av vissa aktiviteter
 - inventering av andra aktivitetens förutsättningar
 2010 Vidareutveckling efter första årets lärdomar, ev hitta fler partners

Ansvarig

Margareta Sjöblom-Kriisa

Viktiga medaktörer

Markägaren, kommunen, länsstyrelsen

D. Guidningar, museum

Bakgrund/behov

Landsort har en lång historia av både tull-, fyr- och lotsväsende och av militär anläggningsverksamhet under två världskrig. Sammantaget representerar det här en mycket intressant och efterfrågad historisk kunskap av många skärgårdsbesökare. Medan man på många ställen i skärgården försöker bygga sk naturrum, har Landsort (därutöver) möjligheter att bygga på en snarlik idé, men med inriktning på den speciella kultur- och samhällstraditionen på ön.

Mål

Att bygga upp ett "Kulturum" bestående av de historiska företeelser som tull, fyr, lots och försvar utgör.

Genomförande

En kombination av det döda och det levande, dvs av nedlagt tull- och försvarsväsende resp levande lots och fyrverksamhet. Platsen för gamla tullhuset finns tillgänglig, frågan om återuppbyggnad väckt. Vissa militära anläggningsenheter från första världskriget är besparade för ev fästningsmuseum, enheter från andra världskriget sparas nu, under den sista avvecklingen. Landsort fyr – vårt varumärke – är i drift. Sjöfartsverkets verksamhet löper vidare.

Tidplan	2009/2010 Inventering av förutsättningar för att bygga ett samlat "Kulturum"
	2010-2012 Start av en process för att färdigställa fästningsmuseum mm
Ansvarig	Björn Öberg, Lennart Stuxberg
Viktiga medaktörer	Markägaren, kommunen, länsstyrelsen

E. Särskilda målgrupper

Bakgrund/behov

Landsort erbjuder såsom rekreativ miljö en speciell möjlighet för olika målgrupper. Det kan handla om ungdomar, med möjlighet att delta i goda lägerskolor med naturinriktning. Det kan handla om människor i behov av särskilt stöd, som kan få komma ut till en miljö som för det mesta inte är tillgänglig på de villkor som krävs för dem. Det kan handla om stressade människor i behov av särskild avskildhet, som i retreatens form kan söka lugn och ro.

Mål

Att skapa förutsättningar och tjänster som kan möta dessa gruppers behov.

Genomförande

Dessa gruppers särskilda behov och förutsättningar för att kunna och vilja delta i sådana aktiviteter på Landsort behöver inventeras. Det handlar i princip om en analys och en marknadsundersökning. Från den utgångspunkten kan prövas dels vad som behöver förbättras i infrastrukturen (t ex för handikappade), dels hur aktuella tjänster bör utformas för att bästa passa behoven.

Tidplan

2009/2010 Inventering av förutsättningar och behov, av vad som behöver åtgärdas i Landsorts infrastruktur, hur tjänste behov utformas
 2010/2011 - Ev investeringar (se t ex hamnar ovan)
 2010/2011 – Successiv sjösättning av ev tjänster som inte kräver större investeringar

Ansvarig

Margareta Sjöblom-Kriisa

Viktiga medaktörer

Organisationer (handikappade, skolor), kommunen, kyrkan

B. Energi- och miljöstation

Bakgrund/behov

År 1999 genomfördes en inventering för att etablera Landsort såsom en station för utbildning och kunskapsutveckling inom områdena energi och miljö, i samarbete med Södertörns Högskola och Nynäshamns gymnasium^{*)}. I arbetet deltog även tio andra gymnasieskolor på Södertörn samt representanter för Forskningsrådsnämnden och utbildningsförvaltningen i Stockholms kommun.

Arbetet på en sk Energi- och Miljöstation på Landsort kom relativt långt, med ekonomiska kalkyler och avsatta resurser från såväl Nynäshamns gymnasium (1/2-tidstjänst) som Södertörns högskola. Projektet kom dock aldrig att fullföljas, främst beroende på att den drivande kraften på högskolan slutade.

Högskolans intresse handlar om forskarskola för lärare och för gymnasister, om kursverksamhet. För gymnasierna handlar det om specialinriktningar miljö och energi.

Det bör nu prövas om den här idén fortfarande har bärkraft. Den skulle för Landsort potentiellt innebära ett mycket starkt tillskott. Projektet ansluter nära till det ovan nämnda projektet om tematiska seminarier och kursverksamheter. I en situation där ev vindkraftsprojekt kommer till stånd i Landsorts närhet kan stationen få särskilt intresse.

Mål

Att få till stånd en Energi- och Miljöstation på Landsort, ”Kunskapsstation Landsort”, i samverkan med Högskola och länets/Södertörns gymnasier.

Genomförande

I ett första steg ska den lagda projektplanen tas upp och en återkoppling göras med berörda aktörer för att stämma av förutsättningarna idag. Om det finns förutsättningar att gå vidare, ska den ursprungliga projektplanen ses över och aktualiseras.

Tidplan	2009 Inventering av förutsättningarna 2010 Planering och ev försöksverksamhet 2011- Kontinuerlig verksamhet
Ansvarig	Roland Steen och Per Lind
Viktiga medaktörer	Södertörns högskola, länsstyrelsen, kommunen, Naturvårdsverket, Danderyds gymnasium, andra gymnasier i länet

^{*)}”Kunskapsstation Landsort”, 1999-10-27

B. Sjöfartsverkets förändringar

Bakgrund/behov

Sjöfartsverket är, trots årtionden av neddragningar, fortfarande helt dominerande när det gäller åretruntanställningar på Landsort. Därför är det livsavgörande för ön vad som händer med Sjöfartsverket på platsen. Idag diskuteras fortfarande indragning av basstationen till fastlandet. Det har också tillkommit krav från EU på en ökad konkurrensutsättning och nu ska inom SjöV på två ställen prövas att driva lotsplatser i privat regi.

Vid SjöVs beslut för tio år sedan att lägga ner utkiken på Landsort diskuterades att lokalt ta över driften av lotsplatsen (inte lotsningen). Detta är inte längre aktuellt.

Dock innebär varje sådan stor förändring som att verksamheten dras in till fastlandet, eller att den privatiseras, nya förutsättningar och möjligheter till enskilt företagande eller annan offentlig verksamhet. Därför bör det inom Utvecklingsprogrammet drivas ett särskilt projekt för att hålla den här frågan under uppsikt och hitta de öppningar för nya verksamheter och arbetstillfällen som kan uppstå.

Mål

Att finna möjligheter till jobb och fastboende av eventuellt förestående strukturella förändringar i Sjöfartsverkets verksamhet på Landsort.

Genomförande

Påbörja en dialog med Sjöfartsverket om vad som faktiskt sker och att i den dialogen hitta ett gemensamt intresse och en gemensam form för att säkra jobb och fastboende på Landsort.

Tidplan 2009 Påbörja dialogen med Sjöfartsverket

Ansvarig Roland Steen

Viktiga medaktörer Sjöfartsverket, länsstyrelsen, näringsdepartementet